

BANYÁR JÓZSEF

A NYUGDÍJRENDSZER ÉS AZ ALACSONY GYERMEKSZÁM PROBLÉMÁJA CSAK EGYÜTT OLDHATÓ MEG

Komplex javaslat a nyugdíj és a gyermeknevelés összekapcsolására

A szerző a cikkben röviden felvázol egy humántőke alapú nyugdíjrendszer koncepciót, ami konzisztens azzal a felismeréssel, hogy a folyó finanszírozású nyugdíjrendszernek, mivel a humántőke beruházás hozamát osztja szét, a gyermeknevelés nyugdíjrendszerbeli elismerésén kellene, hogy alapuljon. Az, hogy nem ezt teszi, magyarázza a rendszer sok problémáját, azt, hogy a rendszer lehetőségei és ígéretei – hasonlóan a pilótajátékokhoz – egyre inkább eltérnek egymástól, az ígérek egyre inkább felfúvódnak, a lehetőségek pedig egyre csökkennek. Az itt vázolt rendszer megszüntetné ezeket a problémákat, s arra is rámutat, hogy a gyereknevelés és a nyugdíjrendszer szervesen összetartozik, ez utóbbi révén lehet ugyanis a gyermeknevelést gazdaságilag újra rentábilissá tenni, ahogy az a világtörténelem túlnyomó részében jellemző volt, s amelytől csak a modern korban tértünk el – nem kis részben az elvileg rossz nyugdíjrendszer miatt.

Bevezetés

Magyarországon – de a fejlett világban általában is – a legnagyobb gazdasági-társadalmi problémák közé tartozik, hogy az állami, folyó finanszírozású (FF) nyugdíjrendszer egyre nehezebben fenntartható (ld. pl. Bajkó et. al., (2015), Berki–Palotai–Reiff (2016), Oksanen (2003), Varga (2014)), illetve az évtizedek óta alacsony, a lakosság reprodukcióját már régóta nem biztosító teljes termékenységi arányszám (TFR). Noha világos, hogy az előbbi összefügg az utóbbival, hiszen a nyugdíjrendszer fenntarthatóságának kulcsmozzanata a járulékfizetők megfelelő mértékű utánpótlása, vagyis a mainál jelentősen magasabb TFR, (ellenkező esetben csak nagyon jelentős mértékű korhatár-emeléssel biztosítható az egyensúly – ld. Németh–Németh–Vékás (2019)) az sokak számára nem világos, hogy a fordított összefüggés is létezik: az alapjaiban elhibázott folyó finanszírozású állami nyugdíjrendszer (is) az oka az alacsony termékenységnek (noha ezt már sokan tárgyalták – ld. pl. Mészáros (2005), Gál (2003)).

A folyó finanszírozású nyugdíjrendszer – amit Roosevelttel vezetett be a 30-as-40-es évek fordulóján, s aminek „hivatalos ideológiáját” 1958-ben Samuelson adta meg (Samuelson, 1958) – elvileg hibás alapokon épül fel. A hiba lényege, hogy a folyó finanszírozású nyugdíjrendszer úgy osztja el a népességnövekedés hasznát, hogy semmi tekintettel nincs arra, hogy az kinek az erőfeszítésének az eredménye, így nem is ösztönzi azt, hogy legyen megfelelő járulékfizetési kapacitás. A helytelen szétosztási elv (járulékfizetési történet a jogosultság alapja) miatt a rendszer eszköz és forrásoldala ugyanúgy szétcsúszik egymáshoz képest, mint a pilótajátékokban. Amiatt, hogy nem ismerték fel, hogy a rendszer alapja a humántőke beruházás kellene, hogy legyen, túl kicsi beruházás történik ide, aminek megnyilvánulása az alacsony TFR.

Magát azt, hogy a rendszerbe bele kellene építeni a humántőke beruházás elismerését, már 1987-ben felismerte Demény Pál (Demény, 1987), s javasolt is egy egyszerű, és részleges megoldást a problémára, amely részlelemként egy átfogó megoldásban is szerepelhet. Demény Pál nyomdokain

Banyár József egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem.

többen járnak (ld. Kovács (szerk.) (2012), illetve Németh (2020), Tóth I. (2020), Giday–Szegő (2020)). Egy átfogóbb megoldási kísérlettel próbálkozott a Botos házaspár (Botos–Botos (2011), (2012), (2020), Botos (2018)), illetve korábban szerzőtársaimmal magam (Banyár–Gál–Mészáros (2016)). Ezeknek a kísérleteknek viszont (amelyeknek jó áttekintését adja Árva (2019)) – a sok hasznos, a későbbiekben használható ötlet, illetve a Giday–Szegő (2020) cikk esetében a hasznos háttérszámítások mellett – az a problémája, hogy a jó diagnózist, elméletileg nem koherens terápiás javaslat követte.

Az alábbiakban ezért megpróbálkozom ezzel is, vagyis egy olyan nyugdíjreform elképzelés felvázolásával²³, amely a folyó finanszírozású nyugdíjrendszert teljes egészében visszavezeti annak elméleti alapjára, a humántőke beruházásra. Ezáltal egy hosszútávon fenntartható, automatikusan kiegyensúlyozott nyugdíjrendszert kapunk, ami maximálisan elismeri a gyermeknevelési erőfeszítést, s ami ezért – a mai helyzethez képest mindenképp – ösztönzi is a gyermeknevelést.²⁴ A megoldás igazi unortodox elképzelés, ami – tapasztalat szerint – először meghökkenti az olvasót. Nem csoda, hogy hasonló javaslattal eddig még csak egy cseh szerző–négyes állt elő 15 évvel ezelőtt (Hyzl et. al. (2005)), hiszen a mai nyugdíjrendszer logikája annyira beivódott az emberek gondolkodásába, hogy nehéz kitörni abból, még azoknak is, akik felismerték annak problémáját (legjobb példa erre a 2016-ban megjelent, idézett tanulmányunk lehet).

Az alábbiakban elsősorban a konkrét nyugdíjreform javaslatomra fogok koncentrálni, amit – területi korlátok miatt – csak főbb vonalaiban fogok tudni kifejteni, és megindokolni. Kitérek arra is, hogy a gyermeknevelés nem csak a nyugdíjrendszer alapja kell, hogy legyen, de az összefüggés fordítva is érvényes, vagyis a gyermeknevelés „gazdaságtana” sok szálon kapcsolódik a nyugdíjrendszerhez.

Fontos még megemlíteni – és bizakodásra ad okot –, hogy az MNB versenyképességi programjában (MNB, 2019) helyesen ismerte fel, hogy mind a nyugdíjrendszer reformja, mind egy demográfiai fordulat fontos eleme Magyarország versenyképességének, s azt is, hogy ez a kettő szorosan összetartozik, hiszen javasolják, hogy a nyugdíjrendszerben ismerjék el a gyermeknevelést is. Az ott kifejtett javaslat azonban még erősen kiérleletlen, ezért is lehet az alábbiakat a döntéshozók figyelmébe ajánlani.

Egy lehetséges humántőke alapú (HT) nyugdíjrendszer – javaslat röviden

Javaslom, hogy fokozatosan, mintegy 15-20 év alatt váltsuk le a mostani FF rendszert a HT rendszerrel. Ennek módszere, hogy bizonyos kor – pl. 40-45 éves kor – alatt mindenkit átteszünk a HT rendszerbe, 60 éves kor felett pedig mindenki marad a mostani FF rendszerben. Az átmeneti korúak attól függően, hogy melyik rendszerhez vannak korban közelebb, egy vegyes rendszerbe lépnek át, vagyis a nyugdíjuk részben a régi, részben az új elvek alapján lesz meghatározva.

Az új, HT rendszer alapelvei:

- a nyugdíj alapja kizárólag a gyermekekbe történő humántőke beruházás (az FF rendszer rejtett, de el nem ismert logikájának megfelelően).

²³ A cikk nagyon erősen épül az angol nyelvű Banyár (2019) tanulmányomra. A téma legrészletesebb kifejtését a Banyár (2020) tanulmányom tartalmazza.

²⁴ E tekintetben vannak szkeptikus hangok, akik szerint a gyermekvállalási erőfeszítések állami ösztönzésének ugyan van hatása, de az csekély. Ld. Sági–Tatay–Lentner–Neumanné (2017) és Sági–Lentner–Tatay (2018). Az eddigi még nagyon előzetes adatok alapján azonban úgy tűnik, hogy van az a szintű támogatás, ami már hatásos – ld. a 2020 elején érezhetően (bár egyelőre mérsékelten) megugró gyermekvállalási hajlandóságot, amit jó okkal lehet a 2019 közepén bejelentett intézkedések hatásának tulajdonítani.

- a járulék ennek megfelelően nem alapja a jogszerzésnek, viszont fizetése kötelező. Az ugyanis a rendszernek nem a befizetés, hanem a megtérülés oldala: ezen keresztül fizetik vissza az emberek saját felnevelésük költségeit. A járulék fizetése ezért mindenkinek (még a gyereket nevelőknek is) kötelező, de tartama időben korlátos (pl. csak 30 évig tart – lehetőség szerint a „legjobb” 30 évig, tehát nem a munkaerőpiacra történő lépéstől számítva)
- a gyermeknevelési erőfeszítést főleg a szülők teszik, de nem kizárólag ők. Számítások szerint ma Magyarországon ennek 60-70%-a tulajdonítható nekik, a maradék 30%-40%-ot az adófizetők állnak az iskolai oktatás, Gyes, gyermekkedvezmények stb. révén.
 - Emiatt – adófizetésük arányában – valamekkora nyugdíj a nem gyerekeseknek is jár. Az egy adófizetőre jutó részt a gyermeknevelés adókból finanszírozott része (30%), és az adófizetőknek a gyermekekhez viszonyított aránya alapján számítjuk ki.
 - Ennek kifizetése nem úgy történne, hogy ők ugyanattól a korhatártól kezdve jóval kisebb nyugdíjat kapnak, mint a gyerekesek, hanem úgy, hogy ugyanakkora nyugdíjat kapnak, egy jóval magasabb korhatártól kezdve.
- viszont a normál (gyerekeseknek szóló) és az emelt (gyermekteleneknek szóló) korhatár között is kap nyugdíjat a gyermektelen, de azt saját megtakarításai alapján. A rendszer része ugyanis egy nyugdíj-előtakarékossági számla is, amire mindenki a munkaerőpiacra lépés pillanatában megkezdte a befizetéseit. Ide az ember azt a pénzt teszi félre, amit a gyermek nem nevelés miatt megtakarított. Amikor eléri a normál nyugdíjkorhatárt, akkor a HT rendszerből még nem kap nyugdíjat, de az emelt nyugdíjkorhatárig elosztva erről a számláról fokozatosan összegeket hívhat le (vagy akár meg is takaríthatja azt), tehát a gyermektelen is elmehet nyugdíjba ugyanakkor, amikor a gyermekes.
- ha valaki gyermeket vállal, akkor ez a megtakarítás a felére csökken, ha pedig még egyet (akár úgy, hogy saját gyermeke születik, akár úgy, hogy örökbe fogad), akkor pedig nullára. Vagyis a gyerekesek számára így azonnal forrás szabadul fel a gyermeknevelésre. Ez azt is jelenti, hogy számukra anyagilag már akkor is semleges lesz a gyermekvállalás, amikor a gyermek megszületik, nem csak a nyugdíj idején térül meg nekik a „befektetés”. Megszűnik tehát az, hogy ösztönözve vannak a fiatalok arra, hogy későn (vagy soha) ne vállaljanak gyermeket, hiszen jelenleg az anyagilag előnyösebb számukra.

A fenti elvek alapján létrejövő rendszer a következő előnyökkel bír:

- az állami nyugdíjrendszer fenntartható lesz (szemben a mai állami rendszerrel), s olyan ösztönzést tartalmaz (ti. a gyermekbe való humántőke beruházás ösztönzése = gyermekvállalás), ami azt a fenntarthatóság irányába viszi. (Ha viszont így sem vállal senki gyermeket, akkor sincs gond, mert akkor nyugdíjjogosultság sem keletkezik). Úgy is mondhatnánk, hogy ez a rendszer megteremti az állami nyugdíjrendszer eszköz és forrás-oldala közti illeszkedést – ami jelenleg hiányzik, hiszen a mai rendszer (világszerte), helytelenül és elméletileg hibásan, a lehetőségektől független nyugdíjigérettel dolgozik.
- szemben a mai rendszerrel, amikor a gyermek nem-vállalás gazdaságilag egyértelműen előnyös, (és amúgy mélyen méltánytalan a gyermeket nem vállalókkal szemben) itt semleges lesz, hogy ki vállal gyermeket és ki nem (és a méltányosság is minden

irányban érvényesül). Aki nem vállal, az az ebből adódó megtakarítását nem élheti fel (mint most – a társadalom szempontjából rövidlátó módon), mert félre kell tennie. Emiatt a gyermeket vállalóknak azonnal keletkezik jövedelme a gyermeknevelésre – ti. az a pénz, amit a gyermekvállalás miatt nem kell félretenniük nyugdíjra.

- a gyermekvállalás ezáltal arra a végső gazdasági racionalitásra fog épülni, hogy annak költségét – végső soron maga a felnevelt gyermek viseli, vagyis az, aki a társadalomtól és a szüleitől azokat a transzfereket kapta, ami létrehozta az általa birtokolt és működtetett humántőkét, ami ennél jóval nagyobb érték létrehozására képes – elsősorban magának a gyermeknek a javára. Vagyis így a gyermeknevelés (pozitív esetben: a népesség növekedése) önfinanszírozóvá válik.

A fentiek elméleti indoklását a fent hivatkozott tanulmányaimban kifejtettem, de az alábbiakban megpróbálom ezt itt is röviden megtenni. Fontos kiemelni, hogy egyedül ez a megoldás biztosítja mind a megfelelő mértékű gyermeknevelésre való ösztönzést, mind a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát, vagyis a két téma – szemben a közkeletű vélekedéssel – mélyen összefügg, csak egyszerre lehet őket megoldani.

Javaslat indoklása – röviden

Miért kell összekapcsolni a gyermekvállalást és a nyugdíjrendszert?

Az már régóta világos, hogy – bár a két téma látszólag távol áll egymástól, hiszen az emberi életpálya különböző széleihez kapcsolódnak -, a kettő mégis valahogy szorosan összefügg. A nyugdíjrendszereknek összességében két nagy csoportjáról beszélhetünk:

1. az állami, felosztó-kirovónak is nevezett, „fizikai” tőkével nem feltőkésített rendszerekről (ez Magyarországon a fő nyugdíjrendszer);
2. a különböző feltőkésített rendszerek (nyugdíjpénztárak, nyugdíjalapok, foglalkoztatói nyugdíjrendszerek, feltőkésített állami rendszerek, mint amilyen annak idején a bismarcki rendszer is volt).

Az állami rendszer „hivatalos” ideológiája szerint, amit Samuelson adott meg 1958-ban (s amit azóta is állandóan egyetértőleg idéznek), a rendszer a népességnövekedés hasznát osztja el az idősök között egyfajta „biológiai kamatként”, tehát teljesítménye, lehetőségei közvetlenül függenek a születések számától. Ha nincs születés, akkor nincs nyugdíj sem. A feltőkésített rendszereknél ez a függés közvetett: a nyugdíjak mögött felhalmozott tőke csak akkor hoz hozamot, ha valaki azt működteti, tehát megfelelő számú (és minőségű) új nemzedék lép a régi helyére – különben a tőke maga is elértéktelenedik, s nem lesz belőle nyugdíj (bár ezt az összefüggést sokan vitatják).

Az állami nyugdíjrendszer nagy hibája, hogy azt annak idején úgy hívták létre, hogy feltételezték: gyermek mindig lesz, és mindig lesz mit „biológiai kamatként” szétosztani. Azt a feltételezést tették, hogy a gyermeknevelés költsége minimális, szóra sem érdemes, s a gyermekvállalást szinte lehetetlen megakadályozni. Mára világossá vált, hogy egyik feltételezés sem igaz (bár annak idején ezeknek a feltevéseknek volt némi relevanciája), a gyermeknevelés költségei egyre nőnek, s mára már hatékony és olcsó, széles körben alkalmazott fogamzásgátló eszközök állnak mindenki számára rendelkezésre.

Ebből következik, hogy hibás az a nézet, hogy mindig van mit szétosztani, s a szétosztás során nem kell nézni, hogy ki mennyivel járult hozzá a gyermekneveléshez. És innét adódnak a különböző javaslatok, megoldási ötletek a gyermeknevelés és a nyugdíj összekapcsolására. Ezeket a javaslatokat három nagy csoportba lehet sorolni:

1. osszuk vissza a szülőkhöz a gyermekük által fizetett nyugdíjjárulék egy részét közvetlenül,
2. tekintsük a gyermeknevelést IS járulékfizetésnek, ami nyugdíjra tesz jogosulttá,
3. a gyermeknevelés és a nyugdíj kapcsolatának komplex kapcsolata.

Ebben a tanulmányban ez utóbbival foglalkozunk, s látható lesz, hogy a többi javaslat miért részleges, és bizonyos mértékig elméletileg hibás.

Ki fizesse a gyermeknevelés költségét?

Az első kérdés, amit érdemes feltenni, hogy ki fizesse a gyermeknevelés költségeit? Ez hajdan kicsi volt, s az extrémén szegény rétegeknél, illetve a hozzájuk hasonló szinten élő fejlődő országokbeli népességnél még ma is ez a helyzet. Viszont az ilyen kicsi költséggel felnevelt gyermekek nem is kapják meg azokat az impulzusokat gyermekkorukban, amelyek alkalmassá teszik őket arra, hogy a modern munkaszervezetbe betagozódva, hasznos munkát tudjanak végezni. (Ez az egyik legfontosabb oka, hogy a szegény országokból érkező migránsok nem hoznak megoldást a nyugati világ demográfiai problémáira.) Ahhoz, hogy ilyenekké váljanak, a gyermekeknek hosszú ideig kell tanulniuk, s nagyon sok változatos – és persze költséges – impulzusnak kell érnie őket. Ezek rengeteg pénzbe (illetve a szülők, tanárok idejébe – ami végső soron szintén pénz) kerülnek. Kérdés, hogy ezt a rengeteg pénzt ki fizesse? Nézzük a logikai lehetőségeket!

Fizesse a szülő?

Sokáig ez volt a helyzet, s ez problémátlanul logikus is volt, hiszen a családi gazdaságokban a gyermek már korán munkaerőként szolgált, tehát már korán „megtérült” a gyermeknevelési „beruházás”. Ráadásul, amikor a gyermek idős szülőjétől átvette a családi gazdaságot, akkor az idős szülőről való gondoskodás formájában még vissza is fizette felnevelésének a költségeit. A fejlődő országokban sok helyen ez a helyzet, ezért (is) van ott sok gyermek.

Mára viszont ez megváltozott, a fejlett országokban a gyermeknek a szülő számára semmilyen gazdasági haszna nincs, a gyermekmunkát már rég betiltották (és családi gazdaság sincs már), a taníttatás ideje viszont nagyon megnyúlt és megdrágult. A gyermek legnagyobb gazdasági haszna, annak adó- és járulékfizető képessége pedig közjószággá vált (az elvileg hibás állami nyugdíjrendszer miatt), vagyis nem annak arányában kapják ezt vissza az emberek, ahogyan ebbe beruháztak. Ekkor viszont miért is lenne érdemes szülőnek lenni? Tehát ez az évezredekig jól működő elv, amit ma is sokan hangoztatnak, mára egyértelműen elavult.

Fizesse az állam?

A fenti problémára egy logikusnak tűnő válasz lenne, hogy akkor viszont az állam fizesse, vagyis az adófizetők „dobják össze” a gyermekek felnevelésének a költségeit. Ez részlegesen minden országban megvalósult, hiszen az oktatást nagyrészt mindenhol az állam finanszírozza, sok helyen adnak valamilyen gyermeknevelési támogatást vagy adókedvezményt. A magyar állam jelenleg azt a politikát folytatja, hogy növeli a gyermekek nevelésének közpénzből fizetett részét (ami most kb. 30%). Ugyanakkor a 100%-os állami finanszírozási arány megvalósíthatatlan, tekintve, hogy egyénileg mennyire eltérőek a gyermeknevelési költségek – arról nem is beszélve, hogy ez már a teljes nyugdíjrendszer nagyságához mérhető plusz forrást igényelne a mai helyzethez képest. További probléma, hogy megválaszolatlan, hogy tulajdonképpen miért is kellene az adófizetők között teríteni a gyermeknevelés költségeit, vagyis miért is kellene – végső soron – az egyes adófizetőknek teherviselő képessége arányában állni a nemzet demográfiai újratermelésének a költségét, hiszen az egyes adófizetők nem ilyen arányban részesülnek a gyermeknevelés hasznából. Aki

viszont vitathatatlanul a gyermeknevelés legnagyobb, és döntő haszonélvezője, az maga a gyermek, hiszen a gyermeknevelés célja – gazdasági értelemben – olyan humántőke létrehozása, amivel annak gazdája (maga a felnevelt gyermek) rengeteg jövedelmet tud termelni – elsősorban saját magának. Logikus tehát, hogy a gyermeknevelés költségeit:

Fizesse a felnevelt gyermek!

A fenti problémákra ez az egyetlen logikus válasz. Persze a gyermek nem képes ezt azonnal megtenni, csak amikor már – legalább alapszinten – „működtetni tudja” a humántőkét, vagyis elvégezte az iskoláit. Ezért a gyermekre költött pénz, a rá áldozott idő beruházásnak tekinthető, amit elsősorban a szülők (pontosabban a nevelők, bárki is a „vér szerinti” szülő) tettek meg, illetve részben az adófizetők az iskolai oktatás, egészségügyi ellátás stb. támogatásával, az adókból finanszírozott, gyermeket nevelőknek járó transzferekkel, illetve adókedvezményekkel.

Ha a gyermek megtéríti (később, amikor már dolgozni tud és jövedelmet termelni) felnevelésének a költségeit, és konkrétan azoknak téríti meg, akik ezt a beruházást megtették, akkor megoldódik az a probléma, hogy a gyermeknevelés egyéni szinten nem racionális, hiszen az újra gazdaságilag ésszerűvé válik. Ez ráadásul sokkal nagyobb megtérülés, mint amit az állam azáltal tud tenni, hogy egyre növeli a gyermekek után járó támogatást, vagyis a gyermeknevelésre minden eddig elképzelhetőnél nagyobb ösztönzést adna.

Mivel a gyermek csak később tud fizetni felneveléséért, amikor a szülei már nyugdíjasok, szinte kizárólagos lehetőségként adódik, hogy ekkor ezt nyugdíjként adja vissza, vagyis a gyermek számára felnevelése költségei visszafizetésének a módszere a nyugdíjjárulék-fizetés, a szülők (és adófizetők) számára pedig a nyugdíj lenne humántőke beruházásaik megtérülése (a tőke és hozamának visszakapása).

Nyugdíj és demográfia – a két probléma egymással elválaszthatatlanul összefügg

A fenti módszer közös megoldást adna a demográfiai- (alacsony születésszám), és a nyugdíj-problémára (egyre magasabb eltartott-eltartó arány). A lényege, hogy – a mostani helyzethez képest – nagyon nagy új forrást vonzanánk be a gyermeknevelésbe azáltal, hogy a gyermeket nem nevelők jövedelmének egy részét átcatornáznánk azok nyugdíjába (egy előtakarékosági rendszeren keresztül), és az így felszabadult nyugdíjforrást pedig a gyermeket nevelőknek juttatnánk. Mivel azonban a gyermeket nevelőknek nem kellene fizetniük az előtakarékosági rendszerbe (hiszen ők a gyermekük után is kapnak nyugdíjat), ezért nekik ez a pénz azonnal rendelkezésre fog állni, amikor gyermeknevelésbe fognak, vagyis megszűnik az a helyzet, hogy a gyermektelen egyértelműen jobban jár, mint a gyermekes.

Azt is fontos hangsúlyozni, hogy a gyermeknevelést és a nyugdíjrendszert a fentiekben nem valami bűvészkedéssel kötöttük össze, hanem a kettő szorosan összetartozik, és igazából csak együtt lehet a két problémát megoldani.

Nézzük, hogy miért! Tegyük fel, hogy sikerül, a nyugdíjrendszer és a gyermeknevelés problémáira is, külön-külön a másiktól látszólag független megoldást találni, ahogyan ma szinte mindenki gondolkodik ezekről a problémákról! Ekkor a következőket találjuk.

A nyugdíjprobléma gyerekneveléstől független megoldása rontja a demográfiai helyzetet.

Ha az állami nyugdíjrendszerbe nem vezetjük be a gyermeknevelés elismerését, akkor marad a jelenlegi demográfiai probléma, az egyre kevesebb gyermek, az egyre romló eltartott-eltartó arány. Emiatt szükségessé válik, hogy a nyugdíjkorhatár egyre magasabb legyen, mégpedig azon

felül, hogy azt „természetes módon” növeljük a várható hátralévő élettartam növekedésével úgy, hogy a nyugdíjban töltött idő várható értéke állandó maradjon. Vagyis ekkor állandóan csökkenni fog a nyugdíjban töltött várható élettartam. Erre az érintettek spontán reakciója a nyugdíjrendszer részleges, spontán feltőkésítése lesz, amire az életbiztosítók és a nyugdíjalapok jelenleg is ösztönzik őket. Ez azt jelenti, hogy jövedelmük egyre nagyobb részét teszik félre, ami hiányozni fog a fogyasztásukból. A legcélszerűbben ezt onnét fogják pótolni, ami a legnagyobb, „nem produktív” kiadásuk: a gyermeknevelés, vagyis a megtakarítások miatt még inkább csökkenteni fogják a gyermeknevelési erőfeszítéseiket, hiszen a gyermeknevelés továbbra is egyre drágább lesz, mindenféle gazdasági hasznon nélkül.

Nem jobb a helyzet akkor sem, ha a feltőkésítést nem spontán módon, hanem kötelezően, feltőkésített állami rendszer révén próbálják megoldani, mint ahogy próbálták azt Magyarországon 1998 és 2011 között. Vagyis a nyugdíjrendszer (részleges) feltőkésítése tovább fogja rontani a demográfiai helyzetet.

Az állami nyugdíjrendszer mindenképpen függ a gyermekneveléstől.

Tegyük fel, hogy az állam egyre fokozza a gyermeknevelés támogatását, s végül megvalósul az (amit amúgy lehetetlennek tartunk), hogy az összes gyermeknevelési kiadást megtérít az állam! Ekkor ténylegesen tekinthetjük a gyermekeket közjóságnak, hiszen felnevelésük ténylegesen „a köz” erőfeszítésének az eredménye lesz. Kérdés, hogy ekkor minden további nélkül működni tud a jelenlegi állami nyugdíjrendszer, ami (jelenleg hibásan) abból indul ki, hogy a gyermek közjóság?

Azt mondhatjuk, hogy ebben a formában semmiképpen sem, mert ekkor is csak annyi nyugdíjjárulék keletkezik, amennyi gyermek születik, s amilyen fokon felnevelték őket. Továbbra sem lesz semmi köze egymáshoz ennek, és az aktívak aktív korban befizetett nyugdíjjárulékának egymáshoz. Vagyis az állami nyugdíjrendszer nyugdíjmegállapítási elve, miszerint a nyugdíjjárulékok szintjétől függ a nyugdíj, továbbra is helytelen lesz. Minimálisan azt a szabályt kellene behozni, hogy a (demográfiai helyzettől függően alakuló) ténylegesen befolyt nyugdíjjárulékot kell szétosztani valamilyen arányban (pl. a járulékok arányában), tehát úgy kell módosítani a jelenlegi nyugdíjrendszert, hogy vegye figyelembe a gyermeknevelés összesített hatását.

Nem mindegy hogyan kötjük össze a kettőt! A gyermeknevelés NEM járulékfizetés IS!

Viszont, ha összefügg a két téma, vagyis a nyugdíjnak függenie kell a gyermeknevelési erőfeszítéstől, akkor úgy tűnhet, hogy csak az egyéni kutatói kreativitás szabhat gátat annak, hogy a kettőt hogyan kössük össze. Emiatt felmerülhetnek olyan megoldások, amelyet az írás elején említettünk, hogy a nyugdíjjárulék egy részét utaljuk a szülőknél, illetve, hogy ismerjük el a gyermeknevelési erőfeszítést is járulékfizetésnek.

Ezekkel az elképzelésekkel az a probléma, hogy elismerik, hogy az állami nyugdíjrendszer jó abból a szempontból, hogy a nyugdíj-jogosultságot a járulékfizetés teremti meg. Ez azonban a jelenlegi állami nyugdíjrendszer egy elvi hibája, ugyanis a járulékfizetésnek most semmi köze nincs ahhoz, hogy mennyi nyugdíjat lehet fizetni a későbbi nyugdíjasnak majd akkor. A helyes felfogás az kellene, hogy legyen, hogy a járulékfizetés a gyermeknevelési költségek visszafizetése, amivel mindenki tartozik a szüleinek és a társadalom többi adófizetőjének, s azért nem jár semmi. Vagyis a járulékfizetés a rendszernek nem a befizetési, hanem a megtérülési „ága”, amit eddig – hamis analógiák miatt (a biztosítók által üzemeltetett, feltőkésített nyugdíjrendszerhez hasonlították azt) – nem ismertek fel. Ezért alapvetően nem oldódna meg az állami nyugdíjrendszer súlyos eszköz-

forrás illeszkedési problémája, ha ezt az elvet változatlanul fenntartanánk, mint ahogy az idézett javaslatok teszik.

Összefoglalás

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a fent kifejtett nyugdíjrendszer egyszerre kezeli a fejlett országok állami nyugdíjrendszereinek és ugyanezen országok demográfiai jellegű problémáit, és egyben arra is rámutat, hogy a kettő valójában szorosan összetartozik.

A nyugdíjrendszer oldaláról megoldja:

- a rendszer ígéreteinek („forrásainak”) és eszközeinek az illeszkedését;
- s ezáltal megszünteti a nyugdíjrendszer mögötti implicit államadósságot (ami lényegében a rendszer fedezetlen ígéreteit méri, s ami Magyarország esetében kb. GDP 240%-ának megfelelő összeg);
- a rendszer mindig egyensúlyban lesz, független lesz a demográfiai mozgásoktól akár lesz több gyermek, akár nem;
- fontos előnye a dolognak, hogy nem kerül semmibe, sőt megtakarítás érhető el vele a mai helyzethez képest, hiszen a jogosultságok átdefiniálásával jár egy támadhatatlan filozófia alapján.

A demográfia oldaláról:

- elmozdítja a legerősebb anyagi ellenőztőnzőt – vagyis a jelenlegi konstrukciójában rossz nyugdíjrendszert – a gyermekvállalás elől;
- ezáltal a maihoz képest nagyon erős ösztönzést ad a gyermeknevelésre, hiszen az gazdasági értelemben teljes egészében megtérülő beruházássá válik – szemben a mai helyzettel, amikor a gyermeknevelés egyértelműen luxusfogyasztás (az egyén szempontjából);
- teszi ezt úgy, hogy az egész nem kerül semmibe, egy okos politika révén a gyermeknevelés gazdaságilag önfinanszírozóvá válik – a végső finanszírozó pedig itt maga a felnévelt gyermek. Valójában ezzel érhető el az a meghirdetett cél, hogy a gyermeket nevelők jobb helyzetbe kerüljenek, mint a gyermeket nem nevelők.

A fenti javaslattal párhuzamosan fut néhány másik is, ami Demény Pál eredeti, 1987-es javaslatán alapul. Összefoglalóan nevezhetjük ezeket közvetlen transzfer megoldásnak, hiszen lényegük az, hogy úgy tegyük vonzóvá a gyermeknevelést gazdaságilag, hogy a szülő a gyermek járulékából (adójából) egy részt nyugdíjas korában megkap. Ezek javaslatok ugyan elvileg helyesek, hiszen abból a helyes elvből indulnak ki, mint az én fenti javaslatom, vagyis, hogy a gyermeknevelés humántőke beruházás, aminek hozamát (legalább részben) annak kell visszajuttatni, aki azt megtermeli, vagyis (nagyra) a szülőknek. Fontos hátrányaik azonban a következők:

- a fent kifejtett HT rendszer nem csak részleges, hanem teljes gyermeknevelési erőfejlesztés-visszatérítést ígér,
- a közvetlen transzfer megoldás szükségképpen csak kiegészítő lehet a meglévő FF nyugdíjrendszer mellett, azt felváltani nem tudja, ezzel azonban,
- legitimál egy elvileg rossz nyugdíjrendszert.
- ráadásul sérülékeny lesz, mert nem elvszerű, úgy tűnik, mintha egy „jó” nyugdíjrendszert (az FF rendszert), idegen, véletlen szempontok (a gyermeknevelés) miatt

„megerőszkoltak”, így komoly politikai erők fognak a visszavonásáért dolgozni. Emiatt nagyrészt el is veszik a hosszútávú ösztönző ereje,

- a HT javaslattal szemben – mivel megtartja a rossz rendszert – jelentős plusz költségvetési forrásokat igényel,
- szintén szemben a HT javaslattal, ami azonnal meg akarja változtatni a most gyermekvállalási korban lévők számára a gazdasági ösztönzést, a közvetlen transfer javaslat a mai nyugdíjasok jólétét célozza, vagyis csak nagyon közvetetten növeli meg a gyermeknevelési motivációt (amit az azzal szembeni jogos fenntartás, hogy hosszú távon is ilyen marad-e a rendszer, nagyrészt le is rombol).

A fenti hátrányok a gyermeknevelés és nyugdíjrendszert összekötni szándékozó, de nem következetes reformjavaslatokról (például Botos–Botos (2011), (2012), Werding (2014)) is elmondhatók.

Irodalomjegyzék:

Árva László (2019): Egy gondolat fejlődése – A gyermekfedezeti nyugdíjreform lehetősége és szükségessége, *Polgári Szemle*, 15. 4-6. 224–240.

Bajkó Attila – Maknics Anita – Tóth Krisztián – Vékás Péter (2015): A magyar nyugdíjrendszer fenntarthatóságáról, *Közgazdasági Szemle*, 62. 12. 1229–1257.

Banyár, J. (2019): The Problems Underlying the Pension Scheme and Low Birth Rates Can Only Be Resolved Together – A Complex Proposal for Linking Pensions to Parenting, *Civic Review*, Vol. 15, Special Issue, 289-300.

Banyár József (2020): Egy emberi tőkével feltőkésített nyugdíjrendszer körvonalai, in: Banyár–Németh (szerk.) *Nyugdíj és gyermekvállalás 2.0 – Nyugdíjreform elképzelések*, Gondolat.

Banyár József – Gál Róbert Iván – Mészáros József (2016): Egy gyermeknevelés-függő nyugdíjrendszer körvonalai, in.: Simonovits 70, *Társadalom- és természettudományi írások Arkhimédészről az időskori jövedelmekig*, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest. http://econ.core.hu/file/download/Simonovits70/10_Banyar-Gal.pdf

Berki Tamás – Palotai Dániel – Reiff Ádám (2016): A következő 20 évben nincs gond a magyar nyugdíjrendszer fenntarthatóságával <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/szakmai-cikkek/tovabbi-szakmai-cikkek/berki-tamas-palotai-daniel-reiff-adam-a-kovetkezo-husz-evben-nincs-gond-a-magyar-nyugdijrendszer-fenntarthatosagaval>

Botos Katalin – Botos József (2011): A kötelező nyugdíjrendszer reformjának egy lehetséges megoldása: pontrendszer és demográfia <https://www.asz.hu/hu/penzugyi-szemle/a-kotelezo-nyugdijrendszer-reformjanak-egy-lehetseges-megoldasa>

Botos Katalin – Botos József (2012): A nyugdíjreform alapkérdései. *Pénzügyi Szemle Online – Vitafórum*.

Botos Katalin (2018): A demográfia komoly kihívás, *Magyar Idők* <https://magyaridok.hu/velemenya-demografia-komoly-kihivas-3028111/>

Botos József – Botos Katalin (2020): Nyugdíjrendszer a változó társadalomban, *Pénzügyi Szemle* 1. 7-22.) https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_1_1

Demery, P. (1987): Re-linking Fertility Behavior and Economic Security in Old Age: A Pronatalist Reform, *Population and development Review* 13. 1. 128-132.

Gál Róbert Iván (2003): A nyugdíjrendszer termékenységi hatásai. Vizsgálati módszerek és nemzetközi kutatási eredmények. In: Gál Róbert Iván (szerk.): *Apák és fiúk és unokák*. Osiris, Budapest, 40-50.

Giday András – Szegő Szilvia (2020): A nyugdíjrendszer kettős fedezete – a nyugdíjhoz gyerek és bér is kell, in: Banyár–Németh (szerk.) *Nyugdíj és gyermekvállalás 2.0 – Nyugdíjreform elképzelések*, Gondolat.

Hyzl, J. – Rusnok, J. – Kulhavy, M. – Rezníček, T. (2005): Sustainable Pension Solutions (Innovative approach), Skoda Auto College, Working Papers - is.savs.cz/dok_ser-ver/slozka.pl?id=1676;download=1924

Kovács Erzsébet (szerk.) (2012): *Nyugdíj és gyermekvállalás tanulmánykötet – 2012*, Gondolat.

Mészáros József (2005): A társadalombiztosítási nyugdíjrendszerek és a termékenység kölcsönhatása. *Demográfia*, 48. 4. 436–450. <http://demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografia/article/view/599/455>

MNB (2019): Versenyképesség program 333 pontban, Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/versenykepessegi-program-330-pontban>

Németh, A. O. – Németh, P. – Vékás, P. (2019): Demographics, labour market, and pension sustainability in Hungary, *Society and Economy*, 41.

Németh György (2020): A népesedéspolitikai eszköztár hiányzó eleme – a generációk közötti kapcsolat újrateremtése, in: Banyár-Németh (szerk.) *Nyugdíj és gyermekvállalás 2.0 – Nyugdíjreform elképzelések*, Gondolat.

Oksanen, Heikki (2003): A nyugdíjreformtervek a jóléti államokban – öregedő népesség esetén, *Közgazdasági Szemle*, 50. 7-8. 654-670.

Samuelson, P. A. (1958): An Exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money, *Journal of Political Economy*, 66. 6. 467-482.

Sági, J. – Tatay, T. – Lentner, Cs. – Neumanné, V., I. (2017): Certain Effects of Family and Home Setup Tax Benefits and Subsidies, *Public Finance Quarterly*, 62., 2. 171-187.

Sági, J. – Lentner Cs. – Tatay T. (2018): Family Allowance Issues – Hungary in Comparison to Other Countries, *Polgári Szemle*, 14. Special Issue 290-301.

Tóth I. János (2020): A személyi jövedelemadó egy részének a szülők számára történő felajánlásáról, in: Banyár-Németh (szerk.) *Nyugdíj és gyermekvállalás 2.0 – Nyugdíjreform elképzelések*, Gondolat.

Varga Gergely (2014): Demográfiai átmenet, gazdasági növekedés és a nyugdíjrendszer fenntarthatósága, *Közgazdasági Szemle*, 61. 11. 1279-1318.

Werdning, M. (2014): Familien in der gesetzlichen Rentenversicherung: Das Umlageverfahren auf dem Prüfstand - <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/publikationen/publikation/did/familien-in-der-gesetzlichen-rentenversicherung/>